

menigten van oefenaars opleidde, waarbij een schandelijk gebruik werd gemaakt van art. 8 van de kerkorde, dat sprak over singuliere gaven. Waartoe diende de opleiding aan de Vrije Universiteit en wat was de betekenis van zijn eigen arbeid ten behoeve van de vorming van aanstaande dienaren, wanneer de kerk zo ruimschoots de deur opende voor ieder die naar de preekstoel drong? 'De dijk is eenmaal reeds zoozeer doorgebroken dat er geen tegenhouden aan is'.³⁶

Van Lingen bracht zijn bezwaren op de tafel van de voorlopige synode van de Nederduitse Gereformeerde Kerken. Maar men berichtte hem, dat hij, voordat hij zijn bezwaren publiek had gemaakt, deze in de kerkelijke weg aan de orde had moeten stellen. Een commissie werd benoemd die hem daarover zou onderhouden en tegelijk nam Kuypers hem in *De Heraut* onder handen op een weinig broederlijke manier. Het geheel droeg niet bij aan een versteviging van de onderlinge verhouding.³⁷

Deze kritiek op de ontwikkeling van de Doleantie als reformatorische beweging ging gepaard met een theologisch gewichtig punt, dat meer en meer in het centrum zou komen te staan. Kuypers opvatting van de wedergeboorte vond bij Van Lingen geen gehoor. Hij waarschuwde tegen de opvatting van de veronderstelde wedergeboorte bij de doop.³⁸ En herhaaldelijk wees hij op het feit, dat voor een vereniging van kerken *geestelijke eenheid* een eerste vereiste was.

Wat in het begin van de Doleantie geen punt van ingrijpend verschil was, werd het gaandeweg meer. Kuypers optreden tegen degenen die niet in alles met hem instemden bleek ook in het geval van Van Lingen weinig scrupuleus, zoals ook bij Gunning, Hoedemaker en De Savornin Lohman het geval was. Het droeg aan een verbroedering niet bij, ondanks alles wat er aan vriendelijkheden in *De Heraut* werd geschreven. In het persoonlijke vlak deed zich verwijdering voor. In kerkelijk opzicht trad verschil van inzicht aan het licht. Kuypers theologisch standpunt omtrent de doop in relatie met de wedergeboorte kwam daar nog overheen. Het leidde al met al tot een verwijdering, die krachtig doorwerkte in de kerkelijke keus om niet mee te gaan met de Vereniging. Toen deze beslissing gevallen was werkte het kerkelijk standpunt op zijn beurt krachtig in op de ontwikkeling van de spiritualiteit bij hen die rond Van Lingen en Wisse stonden en de combinatie van de twee kerkelijke groeperingen van

36. A.w., blz. 182v.

37. W. van 't Spijker, 'Vloet dan uit eene en dezelfde fontein het zoet en het bitter?'

38. *Petahja*, 3^e jrg., blz. 67vv.; 4^e jrg. blz. 168vv.